

Kırsal Kesimde Tasarruf Eğilimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği

Seray SÖNMEZ¹ , Mehmet Metin ARTUKOĞLU^{*1} ¹ Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova-İzmir

Öz: Yatırımların ana kaynağı olan tasarruflar her ekonomi için önem taşır. Kırsal alanda tasarruflar; özellikle üretim miktarı ve kalite açısından önemli olan ileri üretim teknolojilerinden daha çok yararlanmada önemli bir faktördür. Genellikle kendi içinden kaynak yaratma gücü sınırlı olan kırsal kesimde tasarruf eğilimlerinin ortaya konulması bu araştırmanın ana amacıdır. Araştırmanın verileri İzmir'in Kemalpaşa, Tire ve Kınık ilçelerindeki 126 tarım işletmelerinden anket yoluyla elde edilecek olan orijinal nitelikli verilerden oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre üreticilerin %52.4'ü tasarruflarının olduğunu belirtirken, %47.6'sı tasarruflarının olmadığını belirtmiştir. İşletmelerde gelir düzeyine bağlı olarak tasarruf yapma oranlarının da arttığı görülmektedir tasarruf yapamayan hanelerin %50.0'si yeterli geliri olmadığı için, %25.0'i hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden dolayı, %23.3'ü ise borçlarından dolayı tasarruf yapamamaktadır. Kırsal kesimde tasarruf düzeyinin artırılması her şeyden önce tarımsal ürün fiyatları ile girdi maliyetleri arasındaki farkın artırılmasından geçmektedir. Kırsal alana yapılan her türlü desteğin artırılması da tasarruf düzeyin yükseltilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Anahtar kelimeler: Tasarruf, yatırım, kırsal kesim, tarımsal gelir, maliyetler**A Research on the factors affecting propensity to save in rural areas: Case of Izmir****Abstract:** Savings, which are the main source of investments are important for every economy.

Savings in rural areas; It is an important factor in making use of advanced manufacturing technologies, which are especially important in terms of production quantity and quality. The main purpose of this study is to reveal the propensity to save in rural areas, which generally have limited fund raising power. The data of the research consists of original qualified data to be obtained through a survey from 126 agricultural farms in Kemalpaşa, Tire and Kınık districts of İzmir. According to the research results, 52.4% of the producers stated that they have savings, while 47.6% stated that they do not. It is seen that the rate of saving increases depending on the level of income in the agricultural enterprises. Since 50.0% of the households who cannot save do not have sufficient income, 25.0% of the households are affected by cost of living, economic crisis, etc. due to some reasons, 23.3% of them cannot save due to their debts. Increasing the level of savings in rural areas is primarily through increasing the difference between agricultural product prices and input costs. Increasing all kinds of support to rural areas will also play an important role in increasing the level of savings.

Keywords: saving, investment, rural area, rural income, costs**GİRİŞ**

Tasarruflar, hem ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında hem de toplumun refahının yükseltilmesinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranlarının düşüklüğü bu ülkelerin tasarruf açığı sorunuyla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Barış, 2016). Yüksek ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması ile dış kaynaklara olan bağımlılığın azaltılmasında yurt içi tasarrufların artırılması oldukça önemli bir yer oluşturmaktadır (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2017).

Toplam tasarruflar, özel tasarruf ile kamu tasarrufunun toplamıdır ve gayrisafi yurtiçi hasılaya bölünerek ölçülür. Gayri safi tasarruf tutarı, gayri safi yatırımları finanse etmek için gerekli düzeyi ifade etmektedir. Türkiye düşük tasarruf problemi yaşayan ülkelerden biridir. Türkiye'de toplam gayrisafi tasarrufun GSYH'ye oranı 2018 yılında toplam ekonomi için %27 olarak açıklanmıştır. Bu oran mali olmayan şirketler için %12.5, hane halkı ve hane halkına hizmet eden kar amacı gütmeyen kuruluşlar için %9.2, mali şirketler için %3.7 ve genel devlet için %1.6 olmuştur (TÜİK,2021). Konumuz açısından önemli olan ve Hane halkı

Bütçe Anketlerine göre hesaplanan hane halkı tasarruf oranları ise 2003 yılında % 17.7 iken, 2016 yılında % 8.5'e gerilemiştir (Erdem, Betül Pektaş, 2020).

Tarım sektörü; artan nüfusun besin ihtiyaçlarının karşılanması, tarım dışı kesimlere hammadde sağlanması ve ekonomik kalkınmanın finansmanına yardımda bulunmak gibi ciddi görevler üstlenmektedir. Ayrıca bir ülkenin gelişmesinde tarımda büyümenin; yani iktisâdi anlamıyla zenginleşmenin sağlanması önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerde tarımın katkısı olmaksızın ekonomik ve sosyal kalkınmadan bahsetmek çok güçtür (Terin ve ark., 2013). Tarımda istenilen kalkınmanın sağlanabilmesi sektöre yapılacak toplam sermaye yatırımlara bağlıdır. Yatırımlar için gerekli finansman ise tasarruflardan sağlanmaktadır. Bu sebeple, kırsal kesimin tasarruf düzeyi ülke ekonomisi için oldukça önemlidir.

***Sorumlu Yazar:** metin.artukoğlu@ege.edu.tr. Bu çalışma yüksek lisans tez ürünüdür.

Geliş Tarihi: 29 Mart 2021

Kabul Tarihi: 7 Haziran 2021

Hane halkı tasarruflarına yönelik birçok çalışma bulunmaktadır (Bozkuş ve Üçdoğru, 2008 Şengür ve Taban,2016; Le Blanc ve ark.,2015; Finlay ve Price,2015; Bebczuk ve ark.,2015). Bu çalışmalarda öne çıkan en önemli bulgu; tasarrufu ve geliri arasında doğru orantı olduğudur. Hane halkının tasarruf davranışlarını etkileyen faktörlere yönelik birçok çalışma bulunsada da (Çolak ve Öztürkler,2012; Cilasun ve Kırdar,2009; Yükseler ve Türkkan,2007; Kraay, 2000; Pan, 2016) Türkiye’de kırsal kesimin tasarrufları üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesiyle ilgili çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu araştırmanın temel amacı kırsal kesimde tasarruf düzeyini İzmir ili örnek olayı ile ortaya koyarak, tasarruf eğilimini etkileyen faktörleri belirlemek ve tasarruf düzeyini arttırıcı bazı önerileri ortaya koymaktır. Bu nedenle araştırma konusunun literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Bu araştırmanın materyalini oluşturan veriler başlıca iki kısımdan oluşacaktır. Birincil veriler, İzmir’in Kemalpaşa, Tire ve Kınık ilçelerindeki tarım işletmelerinden anket yoluyla elde edilecek olan orijinal nitelikli verilerden oluşacaktır. İkincil veriler ise, konuyla ilgili olarak yurt içi ve yurt dışında daha önce hazırlanmış araştırmalar, makaleler, tezler, raporlar ve kitaplardan oluşacaktır. Ayrıca konu ile ilgili kurumların yayınladığı istatistik verilerden yararlanılacaktır.

Yöntem

Araştırma alanı olarak seçilen İzmir ili Türkiye’nin önemli tarımsal üretim alanlarına sahiptir. 2018 yılı verilerine göre, İzmir Türkiye’nin bitkisel üretim değerinin %5.1’ini, hayvansal üretim değerinin %4.1’ini tarımsal üretim değerinin ise %4.9’ünü oluşturmaktadır (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018; TÜİK, 2018).

Araştırma amacına uygun olarak ilçe seçiminde merkez ilçeler kapsam dışında bırakılarak, İzmir’in 30 ilçesi içerisinde, ilçelerin tarımsal üretim değeri ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak, en yüksek, orta ve en düşük üretim değerine sahip 3 ilçe belirlenmiştir (DPT, 2004; İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018). Merkez ilçelerin yanı sıra Çeşme, Karaburun, Foça gibi tarımsal gelirin düşük, turizmin ön planda olduğu ilçeler,

Çizelge 1. Araştırma kapsamında ilçelerin tarımsal üretim değerleri ve üretici sayılarının İzmir ili içindeki payları

İlçeler	Toplam Tarımsal Üretim Değeri (TL)	TÜD İçindeki Pay (%)	Üretici Sayısı	Üretici Sayısı Oranı (%)
Kemalpaşa	3,871,686,082 TL	20.4	2350	4.6
Tire	1,258,450,272 TL	6.6	5240	10.3
Kınık	231,045,425 TL	1.2	1747	3.4
İzmir Toplam	18,936,591,462 TL	100	51005	100

Kaynak: Tarım ve Orman İl Müdürlüğü Kayıtları, 2018

kırsalda yaşayanların turizme yönelmesi nedeni ile, araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Tarımsal üretim değeri içinde %20.4 payla en yüksek üretim değerine sahip ilçe olarak Kemalpaşa ilçesi, %1.2 payla en düşük üretim değerine sahip olan ilçelerden Kınık ilçesi ile sıralamada %6,6 payla ortalarda yer alan ilçeler içerisinde Tire ilçesi belirlenmiştir (Çizelge 1).

Ana kitleyi saptamak amacıyla bu ilçelerdeki üretici sayıları İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ÇKS kayıtlarından temin edilmiştir. Görüşülecek üretici sayısı, oransal örnek hacmi formülüne göre belirlenmiştir (Newbold, 1995).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{\hat{p}_x}^2 + p(1-p)}$$

n: Örnek hacim

N: Toplam üretici sayısı (51005)

p: Örneğe girecek üreticilerin oranı (Maksimum örnek hacmine ulaşmak için p=0.50 alınmıştır.)

$\sigma_{\hat{p}_x}^2$: Oranın varyansı (%95 güven aralığı ve %9 hata payı)

Buna göre % 95 güven aralığı ve % 9 hata payı toplam 119 üretici hesaplanmakla birlikte, örnek hacminin daha iyi dağılımını sağlamak amacıyla 126 üretici ile görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Anket çalışmasının yapılacağı mahalleler ilgili ilçelerin Tarım ve Orman Müdürlüklerinde çalışan uzmanlarla görüşü alınarak, her ilçeden tarımsal üretim değerine göre yine yüksek, orta ve düşük üretim değerine göre 3 mahalle olmak üzere toplamda 9 mahalle olarak seçilmiştir. Görüşülecek üreticiler ilgili mahalle muhtarlarının da görüşü alınarak yine yüksek, orta ve düşük üretim değerine sahip üreticiler şeklinde tespit edilecek üreticiler ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Alan çalışması ile 126 işletmeden elde edilen verilerin analizine başlanmadan önce işletmeler yıllık tarımsal gelir büyüklüklerine göre düşük, orta ve yüksek gelirli olmak üzere 3 gelir grubuna göre gruplandırılmıştır. Bu sınıflamada hareket noktası, saha gözlemleri yanında, her yıl yoksulluk çalışmalarında kullanılan açlık ve yoksulluk sınırı olmuştur. BİSAM Açlık ve Yoksulluk Sınırı Aralık 2019 Dönem Raporu'na göre 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 2178 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 7532 TL olarak saptanmıştır (Bisam, 2020). Aynı şekilde TÜRK-İŞ Açlık ve Yoksulluk

araştırmasında da 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 2103 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 6850 TL olarak saptanmıştır (TÜRK-İŞ, 2019). Bu verilerden de yararlanarak, aylık açlık ve yoksulluk sınırının ortalaması $(2178+7532+ 2103+ 6850=18 663/4=4665.75)$ alınarak düşük gelirli grubun yıllık tarımsal geliri $(4665.75 \times 12=55989)$ bulunmuş, bu rakamın saha gözlemleri de dikkate alınarak 50.000 TL olarak alınması uygun görülmüştür (Çizelge2).

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durumu, hane halkının büyüklüğü, hanenin yıllık geliri) ortaya koymak amacıyla tanımlayıcı istatistiklere yer verilecektir (Kalaycı, 2008). Araştırmada üreticilerin tasarruf eğilimlerini etkileyen faktörlere yönelik olarak 5'li likert ölçekli sorularla belirlenmiştir.

BULGULAR

Üreticilere İlişkin Bilgiler

Araştırma alanında üreticilerin 122'si erkek, 4'ü kadın üreticidir. Üreticilerin ortalama yaşı 50 civarında olup, yaş aralığı 17 ila 83 arasındadır. Eğitim yılı bakımından ortalama eğitim yılının 7.28 yıl olduğu ve üç işletme grubunda da ortalama eğitim süresinin yaklaşık aynı düzeyde olduğu görülmektedir. Üreticilerin medeni durumuna bakıldığında, %86.5'i evli, %8.7'si bekar ve %4.8'inin boşanmış olduğu gözlenmektedir.

Ortalama hane halkı büyüklüğü yaklaşık 4 kişidir.

Üreticilerin tarımsal üretim deneyiminin 5 ila 70 yıl arasında olduğu ve ortalama deneyimin 33.1 yıl olduğu görülmektedir. Üreticilerin %78.6'sı Ziraat Odasına üye iken, %21.4'ü Ziraat Odasına üye olmadığını belirtmiştir. Üreticilerin %91.3'lük bir oranda sosyal güvenceleri bulunmakla birlikte, %8,7 gibi az bir oranın sosyal güvencesinin olmadığı görülmektedir. İşletme gruplarına göre, 2.ve 3.gruplarda yer alan üreticilerin tamamının sosyal güvencesi bulunmakta, ancak 1.grupta yer alan üreticilerin %20,8'inin sosyal güvencesinin olmadığı görülmektedir.

İşletmelere İlişkin Bilgiler

İncelenen işletmelerde yer alan üreticilerden 1.grupta yer alan iki üreticinin son yıllarda artan girdi masrafları nedeni ile şu anda tarımsal üretim faaliyetinde bulunmadığı ve gelirini tarım işletmelerinde ücretli çalışarak ve arazisini kiraya vererek elde ettiğini ifade etmesi nedeni ile bu bölümde 124 işletmeden elde edilen veriler incelenmiştir. Üretim verisi elde edilen 124 işletmeden %64.6'sı gibi büyük bir oranı sadece bitkisel üretim faaliyetinde bulunmaktadır. Sadece hayvansal üretim faaliyetlerine yer veren işletme sayısı %5,6 gibi oldukça düşük bir oranda kalmakta iken, her iki üretim faaliyetlerine yer veren işletme sayısının oranı ise %29,8'dir. Gruplar açısından incelendiğinde ise, sadece bitkisel üretim faaliyetlerine yer veren işletme sayısı her üç grup içinde yüksek oranlarda olduğu, her iki üretim faaliyetine yer veren işletme sayısının ise 3.grup işletmelerde daha yüksek oranlarda bulunduğu görülmektedir (Çizelge 3).

İşletmelerde işgücü kullanımı incelendiğinde, %42.8'inin tamamen aile işgücüne dayalı bir üretim gerçekleştirdiği, %28.2'inin büyük ölçüde ücretli işgücüne dayalı üretim yaptığı ve %26.6'sının da büyük ölçüde aile işgücüne dayalı üretim yaptığı görülmektedir. Tamamen ücretli işgücü kullanımının %2.4 ile çok düşük bir oranda kaldığı gözlenmektedir (Çizelge 4). Yörede yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde de tarımsal üretimde aile işgücünün yoğun kullanıldığı görülmektedir (Engindeniz ve ark. 2017; Kınıklı ve Yercan, 2017; Yercan ve Kınıklı, 2018). Gelir grupları açısından ise, gelir düzeyinin artması ile işletmede ücretli işgücü kullanımının da arttığı görülmektedir.

İşgücü kullanan işletmelerin ise %93.0 gibi çok yüksek bir oranın mevsimlik işçi çalıştırmayı tercih ettiği, daimi işgücü kullanımının ise pek tercih edilmediği görülmektedir. Üreticilerin, %87.3'ü işletmelerinde ücretli çalışan kimsenin olmadığını belirtirken, %12.7'si eşinin veya kendisinin işletme dışında tarımda ücretli, mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştıklarını belirtmiştir.

Çizelge 2. Üreticilerin ilçelere göre dağılımı

Gelir Grupları	Gelir Büyüklüğü (TL/İşl.)	Görüülen Üretici Sayısı			
		Kınık	Tire	Kemalpaşa	Toplam
1.Grup (Düşük)	0-50.000	15	16	22	53
2.Grup (Orta)	50.000-150.000	12	12	10	34
3.Grup (Yüksek)	150.000+	15	14	10	39
Toplam		42	42	42	126

Çizelge 3. İşletmelerin tarımsal üretim faaliyetlerine ilişkin bilgiler

İşletme Grupları	Bitkisel Üretim		Hayvansal Üretim		Her ikisi	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Grup	38	74.5	5	9.8	8	15.7
2. Grup	20	58.8	1	3.0	13	38.2
3. Grup	22	56.4	1	2.6	16	41.0
Genel	80	64.6	7	5.6	37	29.8

Çizelge 4. İşletmelerde işgücü kullanımına ilişkin bilgiler

İşletme Grupları	Tamamen aile işgücüne dayalı		Büyük ölçüde aile işgücüne dayalı		Büyük ölçüde ücretli işgücüne dayalı		Tamamen ücretli işgücüne dayalı	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Grup	27	53.0	12	23.5	12	23.5	-	-
2. Grup	14	41.2	10	29.4	9	26.5	1	2.9
3. Grup	12	30.8	11	28.2	14	35.9	2	5.1
Genel	53	42.8	33	26.6	35	28.2	3	2.4

Araştırma kapsamındaki işletmelerde ortalama arazi genişliği 68.6 dekar olup Türkiye ortalamasına (70 Da) yakın bulunmuştur. Arazi genişliği 50 dekara kadar olan işletmeler toplam üreticilerin %54.2'sini oluştururken, 100 dekardan fazla arazi genişliğine sahip işletmeler toplam işletmeci sayısının %17.0'sini oluşturmaktadır.

Yüksek gelirli kesimin bulunduğu 3.grup işletmelerde ortalama arazi genişliği 137.7 dekar ile ortalamanın oldukça üstünde iken, düşük gelirli 1.grupta 23.0 dekar ve orta gelirli 2. grupta 54.1 dekar ortalama arazi genişliği bulunmaktadır (Çizelge 5).

İşletmelerde Tarımsal Üretim Değerine İlişkin Bilgiler

Genel olarak işletme başına toplam tarımsal üretim değeri 398,509.3 TL/İşl. olarak bulunmuştur. Gelir grupları arasında toplam tarımsal üretim değerinde çok önemli farklar olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 6). Düşük gelirli grup ile yüksek gelirli grup işletmeler arasında toplam tarımsal üretim değerinin 6 kat olduğu dikkat çekmektedir. Orta gelirli kesimin bulunduğu 2. grup işletmelerle yüksek gelirli

işletmeler arasındaki farkın ise yaklaşık 3 kat olduğu görülmektedir.

Toplam tarımsal üretim değerinin %53.2'sini bitkisel üretim, %46.8'ini ise hayvansal üretim oluşturmaktadır. Toplam tarımsal üretim değeri içinde bitkisel ve hayvansal üretim değerinin neredeyse eşit oranlarda pay aldığı görülmektedir. 1. grup işletmelerde hayvansal üretim değerinin toplam tarımsal üretim değeri içinde payının daha fazla olduğu, 3. grup işletmelerde ise bitkisel üretimin toplam tarımsal üretim değeri içinde payının %59.7 oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 6).

İşletmelerde Tarımsal Üretim Masraflarına İlişkin Bilgiler

Genel olarak işletme başına toplam üretim masrafları 243,860.7 TL/İşl. olarak bulunmuştur. Toplam üretim masrafları içinde bitkisel ve hayvansal üretim masraflarının eşit ağırlıkta olduğu dikkat çekmektedir (Çizelge 7). İşletmelerde bitkisel üretim değerinin %56.3'ünü bitkisel üretim masrafları oluştururken, hayvansal üretim masraflarının hayvansal üretim değeri içindeki payı %66.7'dir (Çizelge 8).

Çizelge 5. İşletme arazilerin mülkiyet durumu

	1. Grup	%	2. Grup	%	3. Grup	%	Genel	%
Mülk Arazi	19.2	83.5	35.6	65.8	103.8	75.4	51.0	74.3
Kiralanan Arazi	3.8	16.5	18.5	34.2	33.9	24.6	17.6	25.7
Toplam İşlenen Arazi	23.0	100.0	54.1	100.0	137.7	100.0	68.6	100.0

Çizelge 6. İşletmelerde tarımsal üretim değeri

	1. Grup	2. Grup	3. Grup	Genel
Bitkisel Üretim Değeri (TL/İşl)	51,706.8	150,994.3	458,800.5	211,929.5
Bitkisel Üretim Değerinin Toplam Üretim Değeri İçindeki Payı (%)	40.5	53.3	59.7	53.2
Hayvansal Üretim Değeri (TL/İşl)	76,067.5	132,100.3	309,499.5	186,597.8
Hayvansal Üretim Değerinin Toplam Üretim Değeri İçindeki Payı (%)	59.5	46.7	40.3	46.8
Toplam Üretim Değeri (TL/İşl)	127,774.3	283,094.6	768,300.0	398,509.3

Çizelge 7. İşletmelerde tarımsal üretim masrafları

	1. Grup	2. Grup	3. Grup	Genel
Bitkisel Üretim Masrafları (TL/İşl)	30,616.3	84,407.6	257,072.3	119,338.0
Bitkisel Üretim Masraflarının Toplam Üretim Masrafları İçindeki Payı (%)	35.7	46.9	55.0	49.0
Hayvansal Üretim Masrafları (TL/İşl)	55,153.8	95,393.0	201,558.8	124,522.7
Hayvansal Üretim Masraflarının Toplam Üretim Masrafları İçindeki Payı (%)	64.3	53.1	45.0	51.0
Toplam Üretim Masrafları (TL/İşl)	85,770.1	179,800.6	458,631.1	243,860.7

Çizelge 8. İşletmelerde tarımsal üretim masraflarının üretim değeri içindeki payı (%)

	1. Grup	2. Grup	3. Grup	Genel
Bitkisel Üretim Maliyetlerinin Bitkisel Üretim Değeri İçindeki Payı	59.2	56.0	56.0	56.3
Hayvansal Üretim Maliyetlerinin Hayvansal Üretim Değeri İçindeki Payı	72.5	72.2	65.1	66.7
Toplam Üretim Maliyetlerinin Toplam Üretim Değeri İçindeki Payı	67.1	63.5	59.7	61.2

Hane Halkının Tasarruflarına İlişkin Bulgular

Kırsal kesimde kalkınmanın ve tarımda ekonomik gelişmenin sağlanması tarımsal yatırımlarla olmaktadır. Yatırımların finansmanını oluşturan tasarruflar ise, üreticinin yatırımlarını artırması yönünde oldukça önemlidir.

Üreticilere son 5 yılda hiç tasarrufunuz oldu mu diye sorulmuş, üreticilerin %52.4'ü tasarruflarının olduğunu belirtirken, %47.6'sı tasarruflarının olmadığını belirtmiştir. İşletmelerde gelir düzeyine bağlı olarak tasarruf yapma oranlarının da arttığı görülmektedir (Çizelge 9).

Hiç tasarruf yapamayan hanelerin %50,0'si yeterli geliri olmadığı için, %25.0'i hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden dolayı, %23.3'ü ise borçlarından dolayı tasarruf yapamamaktadır (Çizelge 10).

Tasarrufta bulunan işletmelerin yıllık ortalama tasarruf miktarları incelendiğinde, 1. grup işletmelerde yıllık ortalama 6,000.0 TL/İşl., 2. grup işletmelerde 24,473.7 TL/İşl., 3. grup işletmelerde ise, 73,108.1 TL/İşl. olduğu belirlenmiştir (Çizelge 11).

Eldeki veriler ile basit bir değerlendirme yapıldığında Brüt Üretim Değeri ile Üretim Masrafları farkı olan Mutlak karın 1. grupta %14.3'ü, 2. grupta % 23.7 si ve 3. grupta %23.6 'sı oranında tasarruf yapılmıştır. Bu oram TÜİK verileriyle 2018 yılı hane halkı tasarrufunun harcanabilir gelire oranı olarak tanımlanan tasarruf oranının (%13.9) üzerindedir (TÜİK,2021) Tasarruf yapan üreticilerin tasarruflarını en çok işletmeleri için traktör, alet-ekipman alımında (%23.6) değerlendirdikleri görülmektedir. Tarla/arazi satın almak (%22.6) ve gayrimenkul yatırımı yapmak (%20.7) üreticilerin tasarruflarını değerlendirmede kullandıkları diğer önemli araçlardandır (Çizelge 12). Tarımsal geliri yüksek olan 3. gruptaki üreticilerin tasarruflarını işletmelerini büyüklüğünü artırmak için tarla/arazi satın alarak değerlendirdikleri görülmektedir. Tarımsal gelirin düşük olduğu 1.gruptaki üreticilerin ise tarla/arazi satın alma oranının %7.7 gibi oldukça düşük olduğu, bu gruptaki üreticilerin işletmelerini büyütmek yerine var olan işletmeleri için traktör vs. alet

Çizelge 9. Hane halkının tasarrufta bulunma durumu

İşletme Grupları	Tasarrufum oldu		Tasarrufum olmadı	
	Sayı	%	Sayı	%
1. Grup	10	18.9	43	81.1
2. Grup	19	55.9	15	44.1
3. Grup	37	94.9	2	5.1
Genel	66	52.4	60	47.6

Çizelge 10. Hane halkının tasarruf yapamama nedenleri

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yeterli gelirim olmadığı için tasarruf yapamıyorum	26	60.5	4	26.7	-	-	30	50.0
Borçlarımdan dolayı tasarruf yapamıyorum	9	20.9	4	26.7	1	50.0	15	23.3
Hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden dolayı tasarruf yapamıyorum	8	18.6	6	40.0	1	50.0	14	25.0
Diğer	-	-	1	6.7	-	-	1	1.7

Çizelge 11. Hane halkının tasarruf miktarı (TL/Yıl) (Cari Fiyatlarla)

İşletme Grupları	Ortalama Yıllık Tasarruf Miktarı (TL/Yıl)
1. Grup	6,000.0
2. Grup	24,473.7
3. Grup	73,108.1
Genel	31,756.5

makine alımında tasarruflarını değerlendirdikleri görülmektedir. Orta gelirli kesimin bulunduğu 2. gruptaki işletmelerde ise en çok tasarruflarını gayrimenkule yatırımı yaptıkları görülmektedir (Çizelge 12).

Üreticilerin tasarruf eğilimlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik olarak 5'li likert ölçekli sorulardan faydalanılmıştır (Çizelge 13).

Çizelge 12. Üreticilerin tasarruflarını değerlendirme şekli

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarla/arazi satın alma	1	7.7	5	17.9	18	27.7	24	22.6
Gayrimenkul yatırımı	3	23.1	8	28.5	11	17.0	22	20.7
Altın/döviz	2	15.4	1	3.6	1	1.5	4	3.8
Banka mevduatı	1	7.7	2	7.1	8	12.3	11	10.4
Traktör vs. alet makine alımı	4	30.7	7	25.0	14	21.5	25	23.6
Diğer	2	15.4	5	17.9	13	20.0	20	18.9
	13*	100	28*	100	65*	100	106*	100

*İşletmecilerin tasarruflarını değerlendirmede birden fazla seçeneği işaretlediği için işletmeci sayısı fazla gösterilmiştir.

Çizelge 13. Üreticilerin tasarruf eğilimlerini etkileyen faktörler

	Verilen Cevaplar										Ort.	Sıra
	1.		2.		3.		4.		5.			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
1.	4	3.2	7	5.6	4	3.2	9	7.1	102	80.9	4.6	3.
2.	3	2.4	2	1.6	1	0.8	7	5.6	113	89.6	4.8	1.
3.	5	4.0	5	4.0	3	2.4	9	7.1	104	82.5	4.6	3.
4.	5	4.0	4	3.2	4	3.2	11	8.7	102	80.9	4.6	3.
5.	9	7.1	6	4.8	2	1.6	15	11.9	94	74.6	4.4	5.
6.	16	12.7	26	20.6	10	8.0	17	13.5	57	45.2	3.6	6.
7.	40	31.7	20	15.9	5	4.0	18	14.3	43	34.1	3.0	8.
8.	20	15.9	29	23.0	24	19.0	20	15.9	33	26.2	3.1	7.
9.	1	0.8	3	2.4	7	5.6	38	30.2	77	61.0	4.5	4.
10.	-	-	4	3.2	2	1.6	23	18.3	97	76.9	4.7	2.
11.	84	66.7	31	24.6	8	6.3	-	-	3	2.4	1.5	9.
12.	-	-	2	1.6	4	3.2	42	33.3	78	61.9	4.5	4.

1.Kesinlikle katılmıyorum. 2.Katılmıyorum. 3.Ne katılıyorum ne katılmıyorum. 4.Katılıyorum. 5. Kesinlikle katılıyorum

Değişkenler

1. Gelirimdeki artış tasarruflarımı artırır.
2. Tarımsal girdi fiyatlarının artması tasarruflarımı önemli ölçüde azaltır.
3. Tarımsal ürünlerin satış fiyatlarının düşük olması tasarruflarımı önemli ölçüde azaltır.
4. Tarımsal ürünlerin satış fiyatlarının istikrarsız olması tasarruflarımı önemli ölçüde etkiler.
5. Tarımsal ürünlerin satış fiyatlarının alıcılar tarafından belirlenmesi tasarruflarımı önemli ölçüde etkiler.
6. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında zorluklarla karşılaşılması tasarruflarımı önemli ölçüde etkiler.
7. Tarımsal üretimde işçilik masraflarının yüksek olması tasarruflarımı önemli ölçüde azaltır.
8. Tarımsal desteklerin yeterli olmaması tasarruflarımı önemli ölçüde etkiler.
9. Ülkede yaşanan ekonomik belirsizliklere karşı tasarruf yapmanın gerekli olduğunu düşünürüm
10. Enflasyonun artması tasarruf yapmamı engeller.
11. Faiz oranlarının arttığı dönemlerde gelirimden tasarruflara ayırdığım pay artar.
12. Tasarruf kararı alırken gelecekle ilgili beklentilerimi göz önünde bulundururum.

Sorulara verilen cevaplar incelendiğinde üreticilerin tasarruflarını etkileyen en önemli faktörün 4.8 likert ortalaması ile tarımsal girdi fiyatlarındaki artış olduğu, bunu 4.7 likert ortalaması ile enflasyonun oranlarının artmasının izlediği görülmektedir (Çizelge 13). Çizelge genel olarak değerlendirildiğinde, tarımsal girdi fiyatlarında gerçekleşen artışın tarımsal ürün fiyatlarında gerçekleşen artıştan daha yüksek oranlarda gerçekleşmesi çiftçinin gelirinde azalmaya ve buna bağlı olarak tasarrufların olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır sonucuna varılabilir.

SONUÇ

Kırsal alanda tasarruf yapılması önündeki en önemli etkenler; gelirin düşüklüğü, girdi fiyatlarının yüksekliği yanında, ürün fiyatlarının istikrarsızlığı, tarımsal desteklerin yetersizliği gibi birçok faktöre bağlanmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre; üreticilerin %52.4'ü tasarruflarının olduğunu belirtirken, %47.6'sı tasarruflarının olmadığını belirtmiştir. İşletmelerde gelir düzeyine bağlı olarak tasarruf yapma oranlarının da arttığı görülmektedir. Kırsal kesimde tasarruf düzeyinin artırılması her şeyden önce tarımsal

ürün fiyatları ile girdi maliyetleri arasındaki farkın artırılmasından geçmektedir. Araştırmada, tasarruf yapamayan üreticilerin %50,0'si yeterli geliri olmadığı için, %25.0'ı hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden dolayı, %23.3'ü ise borçlarından dolayı tasarruf yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Üreticilerin tasarruflarını etkileyen en önemli faktörler, 4.8 likert ortalaması ile tarımsal girdi fiyatlarındaki artış ve 4.7 likert ortalaması ile enflasyonun oranının yüksek olmasıdır. Kırsal alana yapılan her türlü desteğin artırılması da tasarruf düzeyin yükseltilmesinde önemli rol oynayacaktır. Öte yandan hane gelirinin etkili ve verimli biçimde kullanılabilmesi amacıyla her eğitim kademesinde bilinçli tüketim ve tasarruf konusunda bilgilendirme eğitimi yapılması yanında, doğru planlamalarla borçlanma ve yatırım yoluna gidebilmeleri için ekonomistlerden kitle iletişim araçları ya da çeşitli seminerlerle kırsal kesimin bilinçlendirmesi sağlanabilir (İçer, 2019).

KAYNAKLAR

- Barış S (2016) Yurtiçi Tasarrufları Belirleyen Faktörler ve Türkiye için Bir Değerlendirme (1990-2016). *Journal of International Management. Educational and Economics Perspectives*. 4: 39-57.
- Bebczuk R. Gasparini L. Garbero N. Amendolaggin J (2015) Understanding the determinants of household saving: Micro evidence for Latin America No. 0189. CEDLAS. Universidad Nacional de La Plata.
- Bisam (2020) Birleşik Metal-İş Sınıf Araştırmaları Merkezi. Açlık ve Yoksulluk Sınırı Araştırması.
- Bozkuş S. Üçdoğru Ş (2008) Hanehalkı Tasarruf Tercihleri: Türkiye Örneği. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*. 45(518):85.
- Cilasun SM. Kırdar MG (2009) Türkiye'de hanehalklarının gelir, tüketim ve tasarruf davranışlarının yatay kesitlerle bir analizi. *İktisat İşletme ve Finans*. 24(280): 9-46.
- Çolak ÖF. Öztürkler H (2012) Tasarrufun belirleyicileri: küresel tasarruf eğiliminde değişim ve Türkiye'de hanehalkı tasarruf eğiliminin analizi. *Bankacılar Dergisi*. 2012(82): 3-44.
- DTP (2004) İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. www3.kalkinma.gov.tr > DocObjects > Download > ilce. (Erişim tarihi: 09.04.2019).
- Engindeniz S. Kınıklı F. Burhan M. Çelik C. Öztürk G (2017) İzmir'de Kooperatif Ortağı Olan Konvansiyonel Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Organik Süt Üretme Eğilimleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 52(Özel Sayı): 668-686.
- Erdem, Betül Pektaş (2020) Türkiye'de Hanehalkı Tasarrufunun Belirleyicileri, TCMB Ekonomi Notları, Sayı 2020-15.
- Finlay R. Price F (2015) Household saving in Australia. *The BE Journal of Macroeconomics*. 15: 677-704.
- İçer NY (2019) Türkiye'de Mikro Tasarruf Eğilimleri: Çorum Hane Halkı Tasarruf Eğilimi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi. Çorum.
- İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2018) 2018 Yılı İlçe Bilgi Kartları.
- Kalaycı Ş (2008) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikler. Asil Yayın Dağıtım. 3.Baskı. Ankara.
- Kınıklı F. Yercan M (2017) Evaluating Member Satisfaction in Agricultural Cooperatives: A Case of Dairy Cooperatives in Izmir Province. *Works of the Faculty of Agriculture and Food Sciences. University of Sarajevo*. Vol. LXII. No. 67/2: 557-567.
- Kraay A (2000) Household saving in China. *The World Bank Economic Review*. 14(3): 545-570.
- Le Blanc J. Porpiglia A. Teppa F. Zhu J. Ziegelmeyer M (2015) Household saving behaviour and credit constraints in the Euro area. *European Central Bank Working Paper Series*.
- Newbold P (1995). *Statistics for Business and Economics*. Prentice-Hall International. New Jersey.
- Pan Y (2016) Understanding the rural and urban household saving rise in China. *Regional Science and Urban Economics*. 56: 46-59.
- Şengür M. Taban S (2016) Türkiye'de hane halkı tasarruflarının gelir dışındaki belirleyicileri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 3(1):29-53.
- TÜİK (2018) Türkiye İstatistik Kurumu. Bölgesel İstatistikler <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do>. (Erişim tarihi: 25.09.2019).
- TÜİK (2021) Sektör hesapları, www.gov.tr. (Erişim tarihi: 01.03.2021).
- TÜRK-İŞ (2019) Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu. Türk-İş Haber Bülteni. Kasım 2019.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2017) Onuncu Kalkınma Planı Yurtiçi Tasarruflar T. C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- T.C Merkez Bankası (2017) GSYİH-harcama yöntemiyle-cari fiyatlarla. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_21. (Erişim tarihi: 05.11.2017).
- Terin M. Aksoy A. Güler İO (2013) Tarımsal büyümeye etki eden ekonomik faktörlerin belirlenmesi üzerine bir çalışma. *İğdir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 3(3):41-50.

